

Emmislövs kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kerstin Börjesson 2020-01-31

Regionmuseet i Skåne

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Omslagsbild: Fotograf: Pär-Martin Hedberg, HioPhoto. Bildrättigheter: Lunds stift.

Kyrkan sedd från norr.

Emmislövs kyrka

Östra Broby och Emmislövs pastorat, Östra och Västra Göinge kontrakt, Lunds stift, Emmislövs socken, fastighet Emmislöv 27:1 , Östra Broby kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Emmislöv socken och kyrka ligger i den nordöstra delen av Skåne. Sockengränsen i söder och väster utgörs av Helge Å med Broby och Knislinge socknar på andra sidan. I öster gränsar socknen till Hjärsås socken. Västra delarna av socknen är odlad slättbygd medan de nordöstra delarna utgör småkuperad skogsbygd. Fornlämningar i socknen antyder att bosättningar funnits i området sedan stenåldern. Bynamnet är Emmislöv är en gammal namntyp som har sitt ursprung i sen järnålder då en fast bebyggelse kan ha etablerats på platsen. Förleden i namnet kommer eventuellt av mansnamnet Emer och efterleden har betydelsen arvegods. En folksägen berättar att socknen fått sitt namn efter en mäktig kvinna vid namn Emma. Hon ägde stora landområden i trakten och ska även ha låtit uppföra kyrkan under slutet av 1100-talet. En annan tradition berättar att kyrkan först skulle uppföras i byn Västra Emmislöv, numera kallad Västerstad, men att den hedniska befolkningen saboterade bygget så att kyrkplatsen flyttades. Om den mytiska

Emma berättas också att hon hade sina getter i Getaberga, svin i Svinaberga och föl i Feleberga. En bror till henne ägde de övriga byarna inom socknen och bodde i Broestorp. Ytterligare en sägen omtalar ett kloster i Emmislöv med kopplingar till en Emma eller Emits. Arkeologiska fynd eller historiska källor som bekräftar sägnen saknas, däremot omtalas i ett brev från 1379 att en vattenkvarn i Emmislöv skänktes till Bosjökloster av Edla Constantinidotter.

Enligt den äldsta lantmäterikartan över byn från 1600-talets slut låg gårdarna lite utspritt utan tydligt mönster, öster och nordöst om kyrkan. Annexhemmanet, dvs. hemmanet som var anslaget för prästens underhåll i en biförsamling, låg norr om kyrkan. Flera dammar fanns i byn och dessa verkar ha varit knutna till enskilda gårdar. De största låg norr om annexhemmanet. Kyrkan var, med undantag av norra sidan, omsluten av vägarna från de närliggande byarna och gatumarken. Vid laga skifte flyttade en del centralt belägna gårdar ut från bykärnan. Senare har en del ny bebyggelse tillkommit väster om kyrkan, bland annat byskolan uppförd på 1840-talet. Skolan är numera församlingshem. En ny kyrkogårdsdel har också tillkommit söder om den gamla kyrkogården omkring 1914.

Kyrkobyggnad

Emmislövs kyrka tillhör en av de 38, kända, tegelkyrkor som uppfördes på landsbygden i Skåne före 1350. De tidiga tegelkyrkorna är koncentrerade till två huvudsakliga områden; sydvästra och nordöstra Skåne. Tegel började användas som byggnadsmaterial i det medeltida Danmark under 1100-talets andra hälft. Emmislövs kyrka är uppförd under den romanska stilperioden, sannolikt under 1100-talets slut eller tidigt 1200-tal. Kyrkan byggdes med ett långhus och ett lägre och smalare kor utan absid. Det rakt avslutade koret liksom de två fönsteröppningarna i korets östra vägg kan vara influerat av cisterciensernas klosterarkitektur och/eller Gumlösa kyrka, som invigdes 1191 eller 1192. Byggmästaren till Gumlösa kyrka har ibland föreslagits som upphovsmannen till Emmislövs kyrka.

Murverket i Emmislövs kyrka är uppfört i skalmursteknik av rött handslaget tegel i munkförband med svartbrända koppstenar i dekorativt sicksackmönster. Tegelmurverket var ursprungligen oputsat med åsstrukna fogar. Ingång till kyrkan skedde genom nord- och sydportalerna. Långhuset hade två högt placerade rundbågiga fönster på vardera norra och södra långhusväggarna. Förutom de två fönsteröppningarna i korets östra vägg fanns sannolikt också ett fönster i korets södra sida. Även invändigt var kyrkans tegelmurverk ursprungligen synligt. Två altarnischer fanns på var sida om triumfbågen. Triumfbågen har en ovanlig stickbågig form vilket kan tyda på att den har murats om. Någon gång under romansk tid har delar av kyrkan, såsom triumfbågens insida samt altar-nischer i långhusets

Den romanska delen av kyrkan sedd från söder. Ursprungligen fanns två fönster i långhusets södra vägg, öster om sydportalen. Fasaderna var oputsade och yttertaket av bly. Långhusets trappstegsgavlar är sekundära.

östra mur, putsats och målats. Under någon period, före valvslagningen, har delar av kyrkans murverk invändigt varit rödmålade med vitmålade fogar. Fragment av denna rödmålning finns bevarat ovan kyrkans valv. Någon gång före valvslagningen drabbades även kyrkan av en brand.

Den romanska kyrkans gavlar var inte murade med trappsteg. Dessa tillkom senare, kanske på 1300- eller 1400-talet. Någon gång under denna tid byggdes ett vapenhus av tegel vid norra portalen med en hög murad trappgavel. Under 1400-talets första hälft slogs valv i långhuset och koret. Valven dekorerades kring 1450-1475 med kalkmålningar, vilka brukar tillskrivas en mästare verksam inom Vittskövlegruppen. Utvändigt putsades kyrkan och målades i en röd färg kring 1400- eller 1500-talet. Socklar, hörnlisener och fönsteromfattningar har varit avfärgade med kimröksgrått. Spår av grå färg har också påträffats på vapenhusets (nuvarande sakristians) västra vägg i samband med renoveringsarbeten på 1990-talet.

Under Kalmarkriget 1612 sattes kyrkan i brand varvid kyrktaket, altaret, predikstolen och bänkinredningen samt klockstapel med klocka förstördes. Bristen på kyrkklocka löstes genom att Emmislöv fick överta en klocka från Mariakyrkan i

Koret är rakt avslutat och med två ursprungliga fönster mot öster.

Vä, vilken tidigare hängt i Nöbbelövs kyrka. År 1633 fick kyrkan en ny predikstol och 1637 en ny altaruppsats. Klockstapeln brändes återigen ned under Horns krig år 1645 och klockan försvann tillsammans med en del andra av kyrkans tillhörigheter. Först 1662 fick man en ny klocka och en ny klockstapel bör ha byggts samtidigt. Kyrktaket på långhuset och koret var vid denna tid täckt med blyplåt medan övriga delar var spåntäckta. Inga fönster fanns på kyrkans norra sida men två fönster fanns mot söder och i väster. Ett vapenhus murat mellan stolpar (en korsvirkeskonstruktion) omtalas vid denna tid. Sakristian var grundmurad och sannolikt inredd i norra vapenhuset vid denna tid. Södra vapenhuset byggdes om med

nytt virke kring sekelskiftet 1700. År 1705 gjordes stora investeringar i kyrkan. En ny bänkinredning och läktare tillkom samt en del snickerier. Snickerierna målades 1707 av målarmästare Jonas Hiertner från Kristianstad.

År 1728 lät församlingen bygga ett litet torn av trä vid kyrkans västra ände, sannolikt hade det formen av en takryttare. Ett par nya fönsteröppningar gjordes på kyrkans norra sida 1781. Takryttaren över långhuset orsakade skador på kyrkans valv och murar och revs kring 1831. Någon gång före 1824 byggdes en sakristia utanför korets östra vägg varvid en dörr mot öster bör ha tillkommit. Enligt äldre beskrivningar var sakristian uppförd i korsvirke samt utvändigt kalkrappad. Vid mitten av 1800-talet hade kyrkan blivit för liten för församlingen och klockstapeln var förfallen. Kyrkoarkitekten Carl Georg Brunius kontaktades för att upprätta ett förslag till kyrkans renovering. Under 1848-1849 uppfördes därefter ett nytt klocktorn murat av sten vid långhusets västra gavel. Byggmästare vid arbetena var Nils Uppgren från Sölvesborg. Den västra gavelsidan av långhuset, i alla fall dess övre del, samt sakristian i öster revs. Ny ingång gjordes i tornets västra sida men församlingen fortsatte att bruka det norra vapenhuset som kyrkans huvudsakliga ingång ännu en tid. Kyrkans samtliga fasader spritputsades och vitkalkades och fönsteröppningar bör ha murats om till enhetlig storlek. Invändigt förstärktes murarna med dragstänger enligt Brunius anvisningar. Ny sakristia inred-

Tornet byggt 1850 sett från väster samt det medeltida vapenhusets norra fasad.

des i korets östra del bakom ett skrank och ett nytt rundfönster togs upp i öster sidan över prästingången. Som en fond mot öster målades det allseende ögat över skranket till sakristian. Ett nytt altare murades och altarring tillverkades. Bänkarna och läktaren byggdes också om.

År 1880 fick kyrkan en orgel som placerades på läktaren. 1885 installerades en kamin och 1893 målades kyrkan om invändigt med en kvadermålning. Kvadermålningen blev omodern i början av 1900-talet och målades över 1930. Utvändigt hade kortaket lagts om med kopparplåt 1923. Några år senare, 1935, lades långhusets och tornets tak om med järnplåt. År 1950-52 genomgick kyrkan en större invändig renovering under ledning av arkitekt Eiler Graebe El installerades i kyrkan och golvet lades om i hela kyrkan. I koret påträffades ett tomt gravrum. Konservator C. O. Svensson tog fram kalkmålningar i valven och originalmålning på predikstolen, läktaren och bänkarna. Vid arbetena påträffades de två romanska fönsteröppningar i korets östra vägg. Fönstren togs fram och den sentida dörren och rundfönstret mot öster sattes igen. En ny freskomålning utfördes av konstnär Per Siegård på östväggen. Skranket till den tidigare sakristian togs bort från koret och sakristian flyttades till det medeltida vapenhuset där vindsloftet togs bort. I samband med renoveringsarbetena upptäcktes en brandskadad träbit i en fördjupning intill den ursprungliga sydportalen. Ohlsson tolkade brädbiten som en del av en dörrbom medan andra ansåg att det kunde vara en helig relik som gömts undan vid orostider.

Vid en utvändig renovering 1985 dokumenteras den ursprungliga sydportalen och utvändigt kalkmåleri. Invändigt inrättades en toalett i tornets bottenvåning. Nästa större renovering utfördes 1998-99 på fasader, tak och fönster. Fasaderna frilades från puts och färglager varvid och en murverksdokumentation av Aina Mandahl, Regionmuseet i Skåne genomfördes. Bland annat kunde det konstateras att kyrkans tegelmurverk vid något tillfälle varit rödmålat och att tornets puts var från 1850. Kyrkan slammades därefter tunt med en vit sandkalk.

Exteriör

Kyrkans äldsta delar består av ett brett långhus murat av tegel och ett något lägre och smalare kor. Tornet från 1800-talet har kvadratisk grundplan och är något bredare än långhuset. Vapenhuset ansluter till långhusets norra sida och dessnock når i höjd ungefär upp till långhusets murkrön. Samtliga fasader är putsade och vitkalkade. På de medeltida delarna är putsen tunt pålagd så att tegelmurverkets konturer framträder medan tornet är spritputsat. Konturerna efter den rivna sakristian syns på korets östra gavelsida. Läget för det under sen tid rivna södra vapenhuset syns dock inte i södra långhusfasaden. På de romanska delarna, långhuset och koret, finns en sockel bestående av en hög nederdel, avslutad med vulst, och ett smalare övre parti avslutat med en fasadkant. Hörnen är markerade med lisener, vilket är ett förtjockat murverk. Långhusets västra lisener förstördes 1850 när tornet byggdes vid långhusets västra mur. Långhusets östra fasadmur avslutas upptill av en trappstegsfris, fem murskift hög. Korets listverk är utfört med tre trappsteg och däröver ett sågskift mellan två murskift och avslutande språng upptill. Korets gavelspets är mönstermurad med diagonallagda tegelstenar i ett fiskbensmönster. Korgaveln, liksom långhusgaveln, har en hög spetsig form. Långhusgaveln har kompletterats med trappstegsmurning vid okänd tidpunkt.

Under det sydvästra långhusfönstret finns ett oregelbundet murparti där sydportalen har legat. Ursprungligen bör portalen ha haft samma utseende som den norra, med ett rektangulärt högt utskjutande murparti med spetsbågig muromfattning kring en stickbågig muröppning. Nordportalen är synlig inifrån vapenhuset (nuvarande sakristian).

De yttre omfattningarna till två av långhusets ursprungliga fönsteröppningar finns bevarade mitt på södra och norra långhusfasaden. Omfattningarna är rundbågiga och murade i liv med fasaden. De övre delarna av öppningarnas inre mursmyg är synliga inne i kyrkan, ovan valven. Konturerna av ytterligare en fönsteröppning syns längre österut på norra långhusfasaden, delvis överlappad av en senare fönsteröppning. Ytterligare ett fönster har funnits i samma läge på södra fasaden. I korets östra sida finns två romanska fönsteröppningar vilka återupp-

togs i början av 1950-talet och försågs med blyspröjsat glas. Övriga fönsteröppningar med undantag för vapenhusets fönster gjordes 1850. Långhusfönstren har rundbågig slätputsad omfattning murade med ett språng. Korffönstret är något mindre och murat utan språng. Fönsterbågarna är av trä med blyspröjsat glas indelade i två smala rundbågar med ett övre rundbågsparti i mitten.

Vapenhuset saknar markerat sockelparti och på sidorna finns en enkel taklist murad med ett språng. På gavelsidan finns en sågtandsfris i höjd med murkrönet. Gavelsidan är murad med höga trappstegstinnar och spetsbågiga blinderingar. Mitt på gaveln finns en ingång till vapenhuset i form av en stickbågig dörröppning med en spetsbågig omfattning. Ytterdörren bör vara från 1950-talet och utvändigt klädd med träpanel i rombisk mönsterläggning. Två små smala uppåt avsmalnande fönsteröppningar med trappstegsformad omfattning finns på var sida om ingången. I öppningarna sitter enkla träfönster. I västra sidan finns ett större stickbågigt fönster med blyspröjsad fönsterbåge av trä.

Tornet är murat utan markerat sockelparti. I övrigt återkommer en del detaljer från den medeltida kyrkan såsom trappstegsfrisen på södra och norra sidorna och sågtandsskift under gavelröstena. Gavelröstena är murade med blinderingar med trappstegsmurning och likformade kors med släta muromfattningar. Två ljudluckor av brunmålat trä finns till klockvåningen i vardera västra, norra och södra sidan. Ljudöppningarna är rundbåriga och murade med två språng. Tornet har i bottenplan ett fönster mot norr och ett mot söder med ungefär samma utförande som till långhuset men murat med två språng i omfattningen. I norra sidan finns också ett litet halvcirkelformat fönster till andra våningsplan. Två ingångar finns i tornets fasader. Huvudingången i väster består av en rundbågig öppning med rundfönster över. Kring fönstret och dörren finns en slätputsad nisch och emellan öppningarna en trekantsdekor. I dörröppningen sitter en pardörr med rombisk paneltäckning och i fönsteröppningen en träbåge med stjärnmönstrad spröjsning. På tornets norra sida finns en rundbågig öppning som leder till tornets övre våningar. En hög stentrappa leder upp till dörren.

Taket över långhuset, koret och tornet är lagt med kopparplåt i skivtäckning på ett undertak av kilsågade brädor. Vapenhuset och trappgavlarna är täckta med rött enkupigt tegel. Korgaveln kröns med ett kors av koppar och på torntakets gavlar sitter två vindflöjlar. Den ena har inskriften EMITSLÖF 1850 och den andra NUG 1848 vilket står för Nils Uppgren som påbörjade tornbygget detta år.

Interiör

Från huvudingången i väster kommer man in i en liten förhall inredd under orgelläktaren i tornets bottenvåning. Orgelläktaren sträcker sig ett stycke åt öster

Kyrkorummet sett från väster mot koret.

med en tresidig barriär in mot kyrkorummet. En trävägg under läktaren delar av underbyggnaden i en västlig och en östlig hälft. Den östra halvan är integrerad med kyrkorummet. Golvet i förhallen är liksom övriga gångytor i kyrkan av rött handslaget murtegel. Ytterväggarna är putsade och vitmålade. Läktarens undersida är klädd med handhyvlade och gråmålade brädor. Vid norra sidan finns ett litet wc och vid södra sidan en trätrappa upp till orgelläktaren. En pardörr med spegelfyllningar leder in till kyrkorummet från förhallen. I kyrkorummet är läktarens undersida målad i brunt och kolonnerna som bär upp läktaren är målade i grågrön färg. Läktarens mittparti skjuter ut över mittgången medan yttersidorna är vinklade in bakom de två tornfönstren för att inte skymma ljusinsläppet till kyrkorummet. Läktarbarriären är målad i grön, blå och grå marmorering med rött ramverk och brunmålade fyllningar med målningar av apostlarna. Tornets bottenvåning och läktaren täcks av ett brett och flackt kryssvalv från 1850, putsat och vitkalkat. Valvkapporna utgår från pelare murade med flera språng och enkla kragband uppbyggda av utkragande skift upptill och nedtill och ett indraget parti däremellan. Orgeln som står uppe på läktaren når ända upp i valvkrönet. Fasaden är rikt dekorerad och målad i grått, rött och guld. Mellan långhuset och tornets bottenvåning finns en bred tornbåge med rundbågens form. På norra tornväggen sitter en kungörelsetavla från 1700-talet med luckor. Ramen har sågad profil och är liksom luckorna bemålade i grisaille i fransk senbarock på röd botten med grönt ramverk. Liknande kungörelsetavlor finns exempelvis i Knislinge kyrka och bör ha samma upphovsman.

Långhuset, liksom tornets östra hälft, är traditionellt inrett med bänkar längs sidorna och en mittgång som leder fram till koret. Bänkarna bildar slutna kvarter med rakt avslutade gavlar målade i grå toner. Insidorna är träådrade. I bänkkvarteren ligger ett trägolv medan övriga golvytor är lagda med tegel. Väggarna i långhuset är tunt putsade så att konturerna av tegelmurverket framträder. Den södra ingången till långhuset är inte bevarad men dess läge är markerat genom en svag ritsning i putsen. På motsatta sidan av långhuset är nordportalen belägen vilken leder in till det medeltida vapenhuset. Portalöppningen har stickbågig form murad med ett språng. I öppningen sitter en äldre träport av breda plankor som är klädd med fiskbensmönstrad panel mot kyrkorummet. Dörren öppnas numera inåt vapenhuset men bör tidigare ha suttit på insidan.

Långhusets östra del är möblerad med predikstolen från 1600-talet på södra sidan mittgången och dopfunten och dess baldakin från 1700-talet på den norra sidan. Vid norra väggen står en brudbänk utförd i renässansstil, med ungefärlig datering till 1600-talet. Bänken har genomgått en hårdhänt renovering under 1900-talet och har ett sentida måleri i grått, rött, blått och guld. Över triumfbågen på östra muren hänger ett triumfkrucifix från början av 1500-talet. Korset har tillkommit senare. Intill predikstolen står en kyrkkista av järnbeslagen ek tillverkad 1693.

I östra långhusmuren, på var sida om triumfbågen, finns två ursprungliga rundbågsformade nischer. Nischerna utgjorde altarnischer under kyrkans katolska period. Den södra nischen har senare tagits i anspråk som trappuppgång till predikstolen. Ingångsöppningen är från koret. I nischernas och i triumfbågens valv finns fragment av kalkmålningar vilka har antagits tillhöra romansk tid. Målningar som antagits vara från samma period, svårt brandskadade, har också dokumenterats på korets östra mur. Dekoren i triumfbågen består av medaljonger i en svag brunröd nyans med en sirlig triskele-dekor. Triumfbågen har en ovanlig stickbågig form och valvets ovankant är lägre än sidonischerna. Sannolikt har triumfbågen ursprungligen varit en hög rundbågig öppning som senare murats om till stickbågig form och eventuellt breddats. Måleriet i triumfbågen bör ha utförts i samband med detta, någon gång före valvslagningen. Ytterligare en målningssperiod finns företrädd på långhusets och korets valv tillskrivna en mästare verksam inom Vittskövlegruppen, daterade till 1450-75. Målningarna har även täckt väggarna men dessa är inte framtagna då de har varit allt för fragmentariska. Den bevarade färgställningen går i ljust och mörkt rött samt blågrått. Figurerna är detaljerade och framställda med rikt veckade klädedräkter, uttrycksfulla ansikten och mellan figurerna finns slingrande växter sirligt målade i rödbruna toner samt stora lök-

Triumfbågen och kyrkorummet mot väster samt koret sett från sydväst.

formade blommor. Valvribborna är målade med en spetsdekor och som dekorativa element finns också timglasmålade och bandomlindade bårder.

I västra långhusvalvet framställs scener ur gamla testamentet, Eva och Adam i paradiset, syndafallet och historien om Kain och Abel. Den östra valvtravén avbildar Jesu sista dagar. På norra väggen har målningar föreställande intåget i Jerusalem dokumenterats och på södra väggen Judaskysen. De påträffade väggmålningarna ansågs för fragmentariska för att friläggas på 1950-talet och är överkalkade. Valven över långhuset har en låg bred form uppbyggda med flacka gördelbågar och kraftiga valvribbor. Sköldbågar saknas och valven är inte murade från pelare utan vederlagen består av trappstegsformade tegelkonsoler.

Golvet i koret är lagt som i långhusets mittgång men beläget ett steg över långhuset. Altaret står ett stycke från östra muren och framför altaret finns en femsidig altarring i varmgrått, blått och brunröda färgtoner. I norra väggen finns en stickbågig sakramentsnisch och i sydvästra hörnet leder en trappa upp till predikstolen genom den romanska altarnischen. Trappstegen är höga och täckta av gamla gravstenar av kalksten.

Det medeltida vapenhuset är inrett till sakristia. Ingången till kyrkan är genom den ursprungliga nordportalen (höger bild).

Korvalvet har samma uppbyggnad som långhuset med skillnaden att de trappstegsmurade konsolerna saknas. Valvribborna är kraftiga och har kvadratisk, jämbred form. I sydvästra valvsvickeln syns konturerna av en igenmurad öppning till vinden. Valkappornas måleri domineras av en framställning av nådastolen i östra valvkappan. Övriga valvkappor visar olika manliga helgon bl.a. Sankt Laurentius, Sankt Nikolaus och Sankt Martin samt helgonkungarna Sankt Olof, Sankt Erik och Sankt Knut. På korets östra vägg finns en freskomålning från 1952 utförd av konstnären Per Siegård. Målningen föreställer Kristi uppståndelse med Kristus i mitten och lärjungarna stående nedanför. Måleriet går i ljusa och klara färger och är utfört mot en kalkvit bottenfärg med kringströdda stjärnor i ljus grått och rött. Stjärnor är även målade på korets södra och norra vägg.

Det medeltida vapenhuset i norr är sedan 1950-talets renovering inrett till sakristia. Golvet är av tegel och väggarna är nedtill putsade och vitmålade. Vapenhuset har tidigare varit inrett med ett loft och av denna anledning saknas puts på den tegelmurade gavelspetsen i norr och det övre partiet av muren mot söder. Den senare utgör också långhusets fasadmur och här kan det ursprungliga murverket med mörkbrända koppstenar i sicksackförband studeras. Innertaket är av betsad furu med delar av takstolen synlig. I norra sidan finns en utgång till kyrkogården med en inre dörr av plankor och smidda beslag. Intill ytterporten finns två rektangulära ljusöppningar. Öppningarnas inre omfattningar är murade med ett språng och har en trappformad avtäckning. I västra sidan finns ett litet fönster

med stickbågig form och mot öster tre stickbåiga nischer. Framför den mittersta av nischerna finns ett litet tegelaltare. I sakristians ena hörn har en inbyggnad förvaring och elcentral gjorts av vitljudad furu.

Ingång till tornets övre våningsplan är genom ytterdörren i tornets norra sida. En murtrappa leder upp till andra våningen som består valvens ovansida utan golvbjälklag. Från denna våning nås även kyrkvinden via en ursprunglig öppning mot öster i 1800-talets murverk. En enkel trätrappa leder upp till tornets övre våning som utgör klockvåning. Här hänger kyrkans två klockor i en kraftig klockbock av bilad furu. På de putsade och vitkalkade väggarna finns rikligt med grafitti som bland annat anger tornets byggnadsår 1850. Torntaklaget är av bilad furu, sannolikt från byggnadsåret, och är, liksom klockstolen, utförd med profilerade bjälkändar. Underbrädningen till yttertaket är sannolikt ursprunglig.

Långhusvinden är tillgänglig genom en smal landgång över valven. Både långhusets och korets valv är oisolerade. Kyrkans ursprungliga tegelmurverk är oputsat och visar tydliga spår av brand. Delvis verkar teglet glaserat. Spår av rödfärgning syns också på delar av murverket. I södra och norra långhusmurarna, mellan valvkapporna, finns de inre mursmygarna till två ursprungliga romanska fönster bevarade. Eftersom utsparningar har gjorts för fönstret i samband med valvslagningen är det troligt att fönstrets övre del varit öppet en tid även efter valvslagningen. Fönsteröppningarna är rundbågiga med vida skrånande mursmygar, putsade och vitkalkade. Ingången till korvinden är upphuggen sekundärt. Detta kan ha skett relativt sent då en öppning till korvinden tidigare har funnits i korvalvet. Taklaget över långhuset och koret är av furu och relativt sentida. Ett par remstycken av ek i koret kan möjligen vara äldre.

Inredning och inventarier

Altaret i koret är ett blockaltare vilket bör vara murat 1950 då koret gjordes om och sakristian flyttades. Altaret är murat av rött tegel med altarskiva av ljusgrå kalksten.

Ingen **altaruppsats** finns i kyrkan. En altaruppsats tillverkad 1637 fanns fram till 1800-talets mitt kvar i kyrkan då den ersattes av ett träkors.

Altarringen är sannolikt från 1800-talets mitt och uppbyggd av en femsidig träpanel med spegelfyllningar och knäfall av grått tyg. Träskranket är målat i grått, brunt, rött och blått med en grågrön sockel och överliggare.

Predikstolen och baldakinen från 1633 är utförda i skulpterat trä i senrenässansstil. Korgen har sexkantig form uppbyggd av fyra sidopaneler med evangelis-

Dopfunten och baldakinen är från 1700-talet. Predikstolen är från 1600-talets första hälft. Vid dopfunten står en brudbänk från 1600-talet.

terna stående på konsoler inom rundbågsnischer. Mellan nischerna finns flankerande kolonnetter och pilastrar rikt dekorerade med beslagsornamentik. Kolonnetterna bär en profilerad gesims och korgens undersida är nedåt avsmalnande och avslutas med en knopp. Utmed sidan av uppgången från koret finns en panel utförd i samma stil fram till predikstolen. Mot väggen mellan predikstolen och baldakinen finns ett bakstycke med en Kristusskulptur, inramad av en trifoliebåge flankerad av pilastrar. Baldakinen är sexsidig, uppbyggd av ett listverk med svart textband upptill, krönt av skulpterade spetsar och kartuscher. Dess undersida har fält med beslagsornamentik och en fritt hängande duva i mitten. Predikstolens olika delar är bemålade i ljusblått och klara färger med förgyllda detaljer.

Kyrkans **dopfunten** var före 1700-talet av sten. En ny dopfunten av trä med baldakin tillverkades 1705 av bildhuggaren Peter Norman och målades av Hindrick Hindrickson, båda verksamma i Kristianstad. Dopfunten har formen av en cuppa uppbyggen av en ängel som knäböjer på en åttkantig fotplatta. Cuppan är bred och flack samt har åttkantig form med profilerad kant. Över dopfunten hänger en baldakin eller krona uppbyggd av ett åttkantigt ramverk med svart inskriftsband. Kronans undersida har en skuren dekor i form av en strålkran och ovensidan av skulpterad akantus kröns av små friskulpturer föreställande Johannes döparen och Jesusbarnet. Dopfunten och baldakinen är polykromt bemålade i framför allt blå, röda och grå färgtoner. De ursprungliga färgerna togs fram vid en renovering 1942.

Bänkinredning tillverkades, enligt kyrkans räkenskaper, 1705 av snickaren Sven Ståhl. Bänkinredningen har byggts om flera gånger sedan dess. Målningarna på dörrarna utfördes 1707 av målarmästare Jonas Hiertner från Kristianstad. Bänkarna är rakt avslutade med spegelfyllningar inom profilerat ramverk i sidostycken och dörrar. I dörrfyllningarna avbildas små landskapsbilder målade i grisaille i en rund medaljong och under den ett latinskt citat.

Kyrkans **orgel** tillverkades av A Mårtenssons Orgelfabrik i Lund 1950. Orgelfasaden är från kyrkans första orgel tillverkad av Lundahl 1880. Fasaden består av tre rundbågiga pipfält inramade av lövsågade masverksdekorationer. Fasaden är målad i grått med polykroma detaljer bland annat ljusblått och rött samt bronseringar.

Kyrktornets **stora klocka** gjöts 1937 av M&O Ohlssons klockgjuteri i Ystad. **Lilla klockan** gjöts 1850 av gelbgjutaren Fredriksson, Kristianstad.

Övriga inventarier

Kyrkans nattvardskalk lär vara det äldsta daterade silverföremålet i Skåne tillverkat 1530 i Vä. Cuppan gjordes om 1790 av Hans Petter Vogt som var silversmed i Kristianstad. Till kalken hör även ett lock i förgyllt silver, renoverat 1709 av Albrecht Hoborg, Kristianstad. Röllakanmattor i koret, framför koraltaret och framför altaret i sakristian är vävda av Hillevi Nilsson kring 1900-talets mitt.

Kyrkogård

Den gamla kyrkogården hade närmast kvadratisk form och kyrkan låg i dess mitt med en klockstapel vid korets norra sida. En kyrkogårdsmur av gråsten finns omnämnd redan på 1600-talet. På en lantmäterikarta från 1698 syns två ingångar till kyrkogården; dels i nordöstra hörnet i anslutning till bytorget och dels intill annexhemmanet. Ingångarna kan ha haft formen av stigluckor, vilket är en grindöppning övertäckt med ett litet tak. År 1858 utvidgades kyrkogården något mot landsvägen i söder på den allmänna bytomten. En ny kyrkogårdsdel tillkom 1913 söder om landsvägen. Nästa utvidgning skedde ytterligare söderut 1981.

Den gamla kyrkogården kring kyrkan omges av en gråstensmur längs östra, södra och västra sidorna samt i nordöst. Utmed nordvästra sidan har muren ersatts av en häck. Dagens ingångar finns i väster, öster och söder. En större ingång ligger i söder och består av tre grindöppningar en stor i mitten och två mindre vid sidorna, hängda i fyra grindpelare murade med rött tegel. Grindarna och grindpelarna i öster och väster har liknande utseende men den östra grinden är en enkelgrind och den västra en pargrind. Kyrkogården är huvudsakligen gräsbevuxen med singeltäckta gångar, och enstaka grusgravplatser. Gravvårdarna är av blandad

ålder och karaktär och enhetligt vända mot öster. Några äldre gårdsgravplatser finns bevarade. På kyrkogården ligger bland annat Nils Emitslöf (1866-1937) begravd. Nils var trädgårdsarkitekt och verksam utomlands under många år bland annat som föreståndare för franska statens botaniska trädgård i Alger. Kyrkogårdens äldsta gravvård står intill vapenhusets västra sida och tillhör Ola Person i Seflake död 1691.

Nya kyrkogården begränsas mot landsvägen av en låg mur med järnräcke mellan stenpelare och västra sidan av en stenmur. I öster och söder kantas kyrkogården av en häck. Tre grindöppningar finns till nya kyrkogården med dubbla grindar hängda i grindstolpar av sten. En trädkrans kantar kyrkogårdens östra sida och enstaka träd finns i söder och väster. En städsegrön häck är planterad i gränsen mellan den senaste utvidgningen och den äldre delen. Nya kyrkogården är huvudsakligen grästäckt med några singeltäckta gångstråk. Gravplatserna ligger ordnade i rader från norr till söder och är av blandad ålder, från kyrkogårdens äldsta tid och framåt. De äldsta gravplatserna ligger i den östra delen av kyrkogården. I sydvästra delen ligger en naturlund för kistor och urnor med låga liggande naturstenar utan enskilda planteringar.

Byggnader på kyrkogården

Ett begravningskapell/bårhus ligger på nya kyrkogården i södra gränsen av dess äldsta del. Ritningen är daterad 1952 och kapellet/bårhuset bör ha uppförts strax därefter. Byggnaden har putsade vitkalkade murar, en stor port i norra sidan och ett litet rundbågigt fönster i öster. Taket är av rött tegel. Klockstapeln som tidigare låg norr om kyrkan på gamla kyrkogården är inte bevarad.

Karaktärisering

Emmislövs kyrka är en välbevarad medeltida kyrka i gränstrakterna mellan det tidigt befolkade slättlandskapet och Skånes norra utbygder. Kyrkan är ett exempel på de tegelkyrkor som kom att byggas i Skåne kring 1200-talets början. Influenser från gotik och cistercienserorden märks i kyrkans arkitektur. Liksom flera av kyrkorna i området har långhuset varit relativt brett och murarna höga. Inne i kyrkan är altarnischer viktiga detaljer från kyrkans äldsta tid. Tegelmurningen innebar nya möjligheter till fasadutsmyckning vilket syns tydligt genom listverk och mönstermurning. Teglet var ett nytt exklusivt material och var ursprungligen oputsat både invändigt och i fasaderna. Flera fönsteröppningar är delvis bevarade från kyrkans äldsta tid liksom norra portalen.

Vapenhuset är byggt något senare och blev kyrkans huvudingång vänd mot bygatan i nordost. Vapenhuset förefaller relativt välbevarat med en rik blinderingsmurning i gavelsidan samt bevarad portal, fönsteröppningar och invändiga ni-

scher. Ett vapenhus har också funnits vid sydportalen men detta verkar ha varit av trä och dateringen är osäker. Någon gång före valvslagningen brann kyrkan och kan ha blivit allvarligt skadad. Kanske murades den ovanligt formade triumfbågen om i samband med denna brand och kanske målades kyrkan också invändigt med en tegelimitation för att täcka över skador. För att förhindra brand slog man valv i många kyrkor under medeltiden vilket i Emmislöv skedde på 1400-talet. Under en lång tid hade kyrkan inget torn, och liksom vid många andra kyrkor hängde klockan i en klockstapel på kyrkogården fram till 1800-talets mitt. En takryttare med klocka kan också ha funnits över långhuset eller koret men historiken och kunskapen kring dessa klockanordningar är i stort sett obefintlig, likaså i Emmislöv. På grund av brandrisken var församlingarna på 1800-talet anmodade att ersätta klockstaplarna av trä med klocktorn murade av sten. I mitten av 1800-talet revs klockstapeln och ersattes av ett västtorn efter Brunius ritningar. Brunius var en ivrig förespråkare för den medeltida tegelhantverket och vid tillbyggnaden av tornet togs flera av de medeltida detaljerna upp i de nya tornfasaderna. En rolig detalj är bevarad graffiti i tornet från de hantverkare som arbetade med tillbyggnaden. En ny ingång till kyrkan gjordes samtidigt i väster. Traditionen kring det gamla vapenhuset var dock ännu levande och man fortsatte att använda vapenhuset som huvudingång ännu en tid.

1800-talets senare hälft innebar en hel del stora förändringar för kyrkans interiör framför allt i koret där sakristia inreddes. Ändringarna blev dock inte långlivade och städades bort på 1950-talet och sakristian flyttades in i vapenhuset. Vid detta tillfälle fick kyrkorummet sitt nuvarande utseende vilket i viss mån förstärkte kyrkans medeltida karaktär. Den största förändringen var framtagningen av kalkmålningarna och en nymålade fresk mot öster. Ursprunglig färgsättning togs fram på predikstolen och dopfunten vilka är viktiga delar av den inredning som tillkom på 1600-talet när kyrkan var svårt krigshärjad. Från 1700-talet är bänkarna med sina tidstypiska målningar samt läktarens barriär med apostlabilder. Brudbänken i kyrkan är en annan inventarie från 1600-talet. Brudbänkar representerar en betydelsefull tradition knuten till allmogens bruk av kyrkan men det är ovanligt att dessa finns bevarade.

Kyrkan ligger mitt på den medeltida kyrkogården begränsad av stenmurar och grindöppningar från 1800-talet. Kyrkogården har undgått större förändringar under senare tid. Dessa har framför allt koncentrerats till nya kyrkogården på andra sidan byvägen.

Att tänka på

- Kyrkan och kyrkogården ligger fritt beläget i en pittoresk bymiljö som gränsar till det öppna jordbrukslandskapet. Omgivningarna har traditionell karaktär med få moderna inslag. Detta har stor betydelse för upplevelsen av kyrkomiljön.
- Kyrkogården har en nästan tusenårig hävd och det är viktigt att gravplatserna bevaras på kyrkogården även sedan de återlämnats. Nya anläggningar på gamla kyrkogården bör ha traditionell karaktär. Den kallmurade kyrkogårdsmuren är en viktig del av kyrkogårdens karaktär och bör ses över löpande och åtgärdas med traditionella metoder.
- Under mark dolda anläggningar kan räknas som fornlämningar och skyddas av kulturmiljölagens andra kapitel. Eventuella fynd måste anmälas till länsstyrelsen. Exempelvis bör man vara uppmärksam vid gravgrävning nordost om kyrkan där klockstapeln har stått. Gamla bearbetade, behuggna stenar bör tas till vara.
- Kyrkan utgör en väl sammanhållen kyrkomiljö med välbevarat romanskt långhus och medeltida vapenhus. Tornet som ritades av Brunius bygger på en medeltida byggnadstradition. Kyrkan bör underhållas med traditionella material och metoder.
- Kyrkans inredning representerar 800 års brukande. I kyrkorummet är den katolska kyrkans världsbild levande genom kalkmålningarna. Valven, vapenhuset och altarnischerna är viktiga delar av det medeltida kyrkorummet. Detta kompletteras av predikstolen, bänkarna och dopfunten vilka utgör det protestantiska kyrkorummets viktigaste inredning.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt Kulturmiljölagen 4 kap.

Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning RAÄ 52:1. Fornlämningen avser bytomten/gårdstomt och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor

Underhållsplan för Emmislövs kyrka, Restaurator AB, 2007.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Emitlöf en sockenbeskrivning, Pehr Johnsson, Göinge hembygdsförenings årsbok 1927.

Emmislöv, historia och kultur kring en medeltidskyrka, Ingela Frid och Sven Jensén, Göinge hembygdsförening 2017.

Emmislövs kyrka, Beskrivning sammanställd av Dan Sarkar 2003.

Medeltida kyrkor i Skåne, databas upprättad av Barbro Sundnér, tillgänglig genom Svensk Nationell Datatjänst webbsida:
<https://snd.gu.se/sv/catalogue/study/snd0941>

Riksantikvarieämbetets söktjänst *Fornsök*. Webbsida:
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Lantmäteriets karttjänst *Historiska kartor*. Webbsida:
<https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2019-10-03

Fältinventering: Kerstin Börjesson

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson

Granskning: Åsa Eriksson Green, Regionmuseet i Skåne.

Färdigställd: 2020-01-31

